

УНИВЕРСИТЕТСКОТО ОБУЧЕНИЕ ПО ТУРСКИ ЕЗИК В БЪЛГАРИЯ – АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Милена Йорданова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се разглежда историята на обучението по турски език в България, като акцентът е поставен на преподаването му понастоящем в университетите. Проследяват се причините за необходимостта от подготовка на висококвалифицирани специалисти турколози и тюрколози.

Keywords: language teaching at universities, Turkish language, Ottoman language, Turkology

Турският език е обект на системно изучаване от българите в продължение на столетия. Причините за това могат да се търсят освен в сериозния филологически интерес, който предизвиква аглутинативният турски език, така и в общото минало на двата народа, географската близост с Турция и др.

Запазени са редица граматики, учебници и помагала за обучение по турски език от XIX век (напр. Вълков, 1856; Груев, 1864; Чорапчиев, 1864; Марков, 1874 и др.), макар че е коректно езикът от този период да бъде наричан османски. Османският (османотурският) (XV – началото на XX век) е официалният език на Османската империя. Той представлява хибриден език, изграден безспорно на тюркска граматична и лексикална основа, но силно повлиян и обогатен с лексикални елементи и граматични модели и конструкции от два различни по строеж езика, каквито са арабският и персийският (вж. по-подробно Йорданова, 2015).

С термина *съвременен турски език* в езиковедската литература се обозначава официалният език в Република Турция, който е наследник на османския език. Той принадлежи към тюркското езиково семейство и е представител на югозападния клон на огузката група тюркски езици (Baskakov, 1981; Shcheka, 2007). След създаването на Турската република (1923) наименованието *османски език* (*Osmanlıca*) е заменено с *турски език* (*Türkçe*) съгласно новата конституция на страната от 1924 г. (Копонов, 1956: 7). Интересно е, че за османския език се използва арабица (адаптиран персийско-арабски вариант), а за турския – адаптиран вариант на латинската азбука, която се въвежда във връзка с приетия през

1928 г. закон за новата турска азбука. Необходимо е да се отбележи, че османският език не се е използвал като средство за общуване сред всички обществени слоеве. От средата на XIX век (във връзка с периода на обществените реформи в страната, известен като Танзимат¹⁾) постепенно започва процес на сближаване на писмения език с разговорния и се наблюдава стремеж за нормиране. Това неизменно е съпроводено с отстраняване и замяна на чуждите елементи от езика. Този процес се засилва през републиканския период. През 30-те години на XX век се дава стартът на езиковата реформа (*dil devrimi*), която продължава активно през следващите пет десетилетия. Голям принос за това има и създаденото през 1932 г. Турско езиково дружество (*Türk Dil Kurumu*), което работи активно за попълване на словника на езика със собствено турска лексика (Lyuus, 2000; Gyoksel & Karsleyk, 2005; Shteka, 2007: 7 – 8).

Въвеждането на този източен език в системата на висшето образование в България започва преди 110 години, което е основа за създаване на традиции в академичното преподаване. През 1906 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се открива лекторат по турски език към Историко-филологическия факултет. През 1952 г. във Филологическия факултет е създадена специалност *Ориенталистика (Турска филология)*, в която се изучават задължително турски (основен), арабски и персийски език (Veselinov, 2008: 25, 71). В обособения Факултет по класически и нови филологии специалността е трансформирана в *Тюркология* (1982), като обучението включва задължително изучаване на минимум два тюркски езика – турски (основен) и казахски (понастоящем). Същевременно на студентите се предоставя възможност да избират допълнителни курсове по тюркски езици, като към момента се осигурява обучение по азербайджански – най-близкия език до турския. В Катедрата по тюркология и алтаистика освен бакалавърската програма *Тюркология* се предлага обучение и в магистърската програма *Приложнолингвистична тюркология*, където студентите имат възможност да надградят своите познания по турски език и да специализират двупосочен превод. В магистърската програма *Османистика* се осъществява допълнителна подготовка на специалисти с основни познания по *османски език и османска дипломатика* (дисциплини със задължителен характер в специалност *Тюркология*).

През този 65-годишен период на съществуването на специалността са проведени множество диалектоложки експедиции от преподаватели и студенти. Целта е проучване и съхранение на голямото разнообразие от диалекти на тюркските езици на Балканите, както и изследване на фолклорните и етнографските специфики на носителите им, което е в синхрон с европейската визия за запазване на езиковото и културното разнообразие.

В момента в България има още два университета, в които се предлага обучение по турски език, като основен компонент на филологическа или педагогическа бакалавърска специалност – в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ и в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

В Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ първоначално се създава хибридна специалност *Турска филология с руски език* (1992). По-късно тя се трансформира в специалност *Турска филология*, а след това се преобразува в интердисциплинарната *Турска филология с бизнес комуникация* (2014). Към момента се предлага прием в образователно-квалификационна степен „Бакалавър“ за специалностите *Турска филология с бизнес комуникация*, *Приложна лингвистика (Турски език и руски език)*, *Приложна лингвистика (Турски език и немски език)*, *Педагогика на обучението по български език и турски език*, *Педагогика на обучението по история и турски език*. Магистърските програми, които са активни, са *Езиково обслужване на туризма и бизнеса*, *Балканистика*, *Лингвистика и превод*, *Турция/Русия – интеркултурни връзки и туризъм* (сайт на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“).

Филологическият факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ предлага от 2009 г. на своите студенти хибридна педагогическа специалност *Български език и турски език* (сайт на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“).

Приемът в бакалавърските програми в различните университети се осъществява с оценка от конкурсен изпит или с оценка по чужд език (западен или руски) или по български език от матура. Обучението е организирано от начално овладяване на турския език, т.е. не са необходими предварителни познания по езика. По този начин се дава равен шанс за прием на всички български граждани без значение какъв е родният им език. Същевременно това условие е в унисон с европейската езикова политика, защото по този начин се стимулира многоезичието в Съюза (сайт на Европейския парламент). При студентите, които започват от нулево ниво, се прилага интензивно езиково обучение, а при тези, които владеят турски език в различна степен, се разширяват познанията и се коригират диалектни влияния, ако бъдат установени такива. Кадрите, завършили посочените специалности, намират реализация в бизнеса, в държавната администрация, в медиите, в образованието и др. сфери.

Освен филологическите дисциплини се включват и методически дисциплини, на базата на които се придобива учителска правоспособност по турски език или по турски език и литература. Тази допълнителна квалификация има специфично приложение в България, където близо 590 хиляди души се самоопределят като турци²⁾ (сайт на Националния статистически институт). Съгласно законодателството в страната българските граждани с различен роден език от официалния (българския) имат възможност да изучават в училище майчиния си език като свободноизбираем предмет наред с българския, чието изучаване е задължително (Конституция на Република България от 1991 г., чл. 3, чл. 36). За тази цел са нужни добре подготвени кадри по съответния език. С оглед на действащите закони в България по националните медии се излъчват предавания, които са насочени към групи, чийто майчин език не е български. В съот-

ветствие с това Българското национално радио още от 1945 г. има ежедневно по три емисии, които съдържат новини, репортажи, музика и др. От 2000 г. във всеки делничен ден се излъчва емисия новини на турски език по Българската национална телевизия. За осъществяването на качествени предавания са нужни специалисти с добро владение на книжовния турски език, които да могат адекватно да превеждат и представят на турски език съответната информация.

Силни традиции в България имат и двуезичните печатни издания. Почти 70 години на български и турски език излиза вестник „Йени ъшък“/„Нова светлина“ (*Yeni Işık*) (1945 – 1991). Приблизително в същия период се списва и списанието „Йени хаят“ (*Yeni Hayat*). Седмичникът „Заман“ (*Zaman*) в България (1992 – 2016) също излиза на двата езика, като от 2016 г. се трансформира в двуезичен вестник със заглавие „Седмичен обзор“ (*Haftaya Bakış*). Месечното списание „Юмит“ (*Ümit*) излиза без прекъсване от 1995 г. досега. Първоначално материалите в него са изцяло на турски език, а през 2001 г. списанието се трансформира в двуезично издание. Необходимо е да се отбележи, че през годините автори и редактори на тези издания са били и уважавани университетски преподаватели.

В списание „Чуждоезиково обучение“ (*Foreign Language Teaching*), което е издание на Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“ към Министерството на образованието и науката, редовно се публикуват изследвания, посветени на новостите в турската лингвистика, и материали, свързани с методиката на преподаването на турския език и литература като чужд.

Посочените филологически специалности в Софийския университет, Шуменския университет и Пловдивския университет са насочени към обучението и подготовката на тюрколози и квалифицирани служители с турски език, които да могат да отговорят на високите стандарти и очаквания на образователната система в България и Европа. Предвид нуждите в администрацията на България и добросъседските отношения между България и Турция в областта на културата, икономиката, туризма и др. сектори се очертава наличието на все по-голяма нужда от специалисти, владеещи български и турски език. Това е предпоставка за развитието на специалностите, подготвящи кадри с турски и османски език, и е сред приоритетите на българската образователна стратегия за развитие на академичното образование.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Танзиматът (букв. преобразувания) обхваща над осемдесетгодишен период (1839 – 1923) и представлява пакет от закони, официално въведени по време на управлението на султан Абдул Меджид I.
2. Съгласно данните от преброяването на населението и жилищния фонд в Република България през 2011.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Baskakov, N. (1981). *Altayskaya semya yazykov i yeye izucheniye*. Moskva: Izdatelstvo vostochnoy literatury [Баскаков, Н. (1981). *Алтайская семья языков и ее изучение*. Москва: Издательство восточной литературы].
- Boev, E. (2000). *Tyurkologiyata kato nauka i obshtestvena praktika*. – *V: Istoriya na balgarite: potrebnost ot nov podhod. Preotsenki. (Treta chast)*, s. 85 – 106. Sofiya: Tangra TanNakRa [Боев, Е. (2000). *Тюркологията като наука и обществена практика*. – В: *История на българите: необходимост от нов подход. Преоценки. (Трета част)*, с. 85 – 106. София: Тангра ТанНакРа].
- Veselinov, D. (2000). *Ezikovata politika na Saveta na Evropa*. – *Chuzhdoezikovo obuchenie*, kn. 2, s. 14 – 20 [Веселинов, Д. (2000). *Езиковата политика на Съвета на Европа*. – *Чуждоезиково обучение*, kn. 2, с. 14 – 20].
- Veselinov, D. (2008). *Letopisna kniga na Fakulteta po klasicheski i novi filologii (1888–1965)*. Sofia: University Press [Веселинов, Д. (2008). *Летописна книга на Факултета по класически и нови филологии (1888 – 1965)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“].
- Valkov, S. (1856). *Turskiy bukvar za balgarskite yunoshi, koito zhelayat s po-lesen sposob da poluchat dobro nachalo na turskiat yazik*. Preveden, dopalnen i izdaten ot Stefana Valkova iz Zheravna. Tsaregrad: V tipografiyata Tadea Divitchianova [Вълков, С. (1856). *Турският буквар за българските юноши, които желаят с по-лесен способ да получат добро начало на турският език*. Преведен, допълнен и издаден от Стефана Вълкова из Жеравна. Цареград: В типографията Тадея Дивитчианова].
- Göksel, A. & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London, New York.
- Gruev, Y. (1964). *Osmanska gramatika ot Y. Grueva*. Tsariygrad: v knigopечyatnitsata na A. Minasoglu [Груев, Й. (1964). *Османска граматика от Й. Груева*. Царийград: в книгопечатницата на А. Минасоглу].
- Yordanova, M. (2015). *Gramatichen minimum po turski ezik*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [Йорданова, М. (2015). *Граматичен минимум по турски език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“].
- Kononov, A. (1956). *Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazyuka*. Moskva – Leningrad: Izdatelystvo Akademii nauk SSSR [Кононов, А. (1956). *Граматика современного турецкого литературного языка*. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук СССР].

- Kornfilt, J. (2010). *Turkish*. London – New York: Routledge.
- Lewis, G. L. (2000). *Turkish Grammar*. Oxford University Press.
- Markov, N. K. (1874). *Grammatika za turskiy yazayky*. Plovdiv – Ruschuk – Veles: Knizharnitsata na Hr. G. Danov [Марков, Н. К. (1874). *Грам-матика за турский языкъ*. Пловдив – Русчук – Велес: Книжарница-та на Хр. Г. Данов].
- Chorapchiev, I. (1875). *Bukvar za turskiy yazik sas zabavni prochiti ot Iv. P. Chorapchieva*. Ruschuyuk: v печатnitsata na Dunavskata oblast [Чо-рапчиев, И. (1875). *Буквар за турский язык със забавни прочити от Ив. П. Чорапчиева*. Русчук: в печатницата на Дунавската област].
- Българска национална телевизия: <http://bnt.bg/> – 01.2017
- Българско национално радио: <http://bnr.bg/> – 01.2017
- Европейски парламент: <http://www.europarl.europa.eu/portal/bg> – 01.2017
- Народно събрание на Република България: <http://www.parliament.bg/> – 01.2017
- Национален статистически институт: <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/1/2/R7.aspx> – 01.2017
- Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“: <https://uni-plovdiv.bg> – 01.2017
- Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“: <http://shu-bg.net/> – 01.2017
- Вестник „Заман“: <http://zaman.bg/bg/> – 01.2017
- Списание „Чуждоезиково обучение“: <http://www.azbuki.bg/editions/journals/foreign> – 01.2017
- Списание „Юмит“: <http://umitdergisi.com/> – 01.2017

TURKISH LANGUAGE TEACHING AT UNIVERSITIES IN BULGARIA – ACTUAL STATUS AND PERSPECTIVES

Abstract. The paper discusses the history of Turkish language education in Bulgaria and focuses on current practices in Turkish language teaching at universities. It considers the reasons for necessity of language training and of qualified specialists in Turkish or Turkic Studies in the country.

✉ **Dr. Milena Yordanova, Assoc. Prof.**
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: yordanova_milena@yahoo.com